

Zahraniční styky Československé hematologické společnosti v letech 1951–1989

L. Chrobák

Oddělení klinické hematologie II. interní kliniky Lékařské fakulty UK a FN Hradec Králové, přednosta prof. MUDr. Jaroslav Malý, CSc.

Souhrn: Mezinárodní vědecké styky byly po roce 1948 významně omezovány. Důvody byly politické i devizové. Týkalo se to účasti na kongresech v zahraničí a pořádání mezinárodních odborných akcí v ČSSR. Československá hematologická společnost se snažila tuto izolaci prolomit iniciováním a pořádáním dvoustranných konferencí s hematologickými společnostmi Polska, tehdejší NDR a Maďarska. V Praze se uskutečnily do roku 1989 i 3 významné mezinárodní odborné akce: Symposium o úloze destiček v hemostáze a trombóze v roce 1971 (generální sekretář P. Pudlák), II. sjezd Mezinárodní hematologické společnosti – evropské a africké části v roce 1973 (ISH – EAD) (generální sekretář L. Donner) a Současné přístupy k lymfoproliferativním chorobám v roce 1985 (generální sekretář P. Klener). V článku jsou uvedeny i obtíže a překážky, na které se při výjezdu do zahraničí a při pořádání mezinárodních akcí naráželo.

Klíčová slova: Československá hematologická společnost – Mezinárodní vědecké styky 1951–1989

Foreign relations of the Czechoslovak Hematology Society in 1951–1989

Summary: International scientific networking had been considerably restricted after 1948. The reasons were political as well as financial. Restrictions included attendance at international congresses abroad as well as organization of international professional events in CSSR. Czechoslovak Hematology Society strived for breaking up this isolation by initiating and organizing bilateral conferences with societies of hematology in Poland, the then GDR and Hungary. Furthermore, Prague hosted 3 important international professional events before 1989: Symposium on the role of blood platelets in haemostasis and thrombosis in 1971 (Secretary General P. Pudlák), II. Congress of the International Society of Hematology – European and African Division in 1973 (ISH – EAD) (Secretary General L. Donner) and Current approaches to lymphoproliferative disorders therapy in 1985 (Secretary General P. Klener). The paper lists the difficulties and hurdles that had to be overcome when attempting to travel abroad or to organize an international event.

Key words: Czechoslovak Society of Hematology – International scientific activities 1951–1989

Po skončení 2. světové války se jednotlivci snažili obnovovat a znovu rozvíjet zahraniční styky přerušené válkou. Po únoru roku 1948 byly tyto snahy násilně přerušeny a utlumeny. Týkalo se to především účasti československých pracovníků na kongresech a konferencích na západě. Na obtíže naráželo často i pořádání mezinárodních akcí. Sponzorování firmami účasti na vědeckých akcích nebo jejich pořádání nebylo povoleno.

Československá hematologická společnost (ČsHS) byla založena 30. 4. 1951. Definitivní výbor byl zvolen v roce 1952, předsedou se stal Miloš Netoušek, místopředsedy Mikuláš Hrubíško, Josef Libánský, Vladimír Jedlička, jednatelem František Heřmanský. Ustavením národní hematologické společnosti získala společnost právo jmenovat do výboru Evropské hema-

tologické společnosti (EHS) svého zástupce, counselora. V roce 1959 se stala ČsHS zastřešující celostátní organizací České hematologické společnosti (ČHS) a Slovenské hematologické a transfuziologické společnosti (SHTS). Vnitřní dohodou bylo usneseno, že pokud půjde o mezinárodní styky, budou hematologii za ČsHS zastupovat členové ČHS, transfuziologii členové SHTS. Po dlouhá léta to byl za SHTS Mikuláš Hrubíško. Prvním counselorem za ČsHS ve výboru EHS se stal do roku 1981 František Heřmanský, po roce 1981 Ladislav Chrobák (1981–1986 a 1990–1998) a Karel Smetana (1986–1990). Členství ve výboru EHS poskytovalo možnost získat kontakty a informace o dění na poli hematologie v Evropě, podílet se na činnosti Evropské komise pro standardizaci v hematologii, které předsed-

dal významný hematolog L. Heilmeyer i podílet se na práci komise pro postgraduální a pregraduální výchovu v hematologii (L. Chrobák, z šestičlenné komise jediný zástupce celého východního bloku).

Účast na kongresech a konferencích v západních státech byla možná buď na devizový příslib, na který vyjžděli jen ojedinělí jedinci, zpravidla jako reprezentanti delegovaní příslušnou odbornou společností po schválení Ústředím Československé lékařské společnosti J. E. Purkyně (ČsLS JEP). Dle zprávy o činnosti ČLS JEP tak vycestovalo za rok 1985 jen 22 pracovníků.

Na bezdevizovou cestu mohli vyjet do zahraničí pouze významní vědečtí pracovníci na základě pozvání zahraniční společnosti nebo odborné organizace k přednesení přednášky nebo k řízení symposia apod. Zvoucí orga-

nizace se zavazovala, že veškeré výlohy kromě cestovného uhradí. V obou případech však musel být výjezd schválen stranickými orgány fakulty, okresního, někdy i krajského výboru strany (pokud šlo na příklad o krajského odborníka). Později bylo dokonce nutné, aby oficiální představitel fakulty písemně potvrdil, že přednáška a diapozitivy neobsahují žádné údaje, které by byly předmětem státního nebo hospodářského utajení. Celní úřad pak vše musel zapečetit, pokud neměly na hranici vzniknout obtíže hrozící až nepovolením vývozu.

Výbor ČsHS usilovně hledal způsob, jak tuto odbornou izolaci překonat. Příznivě byly posuzovány styky se socialistickými státy. Z iniciativy ČsHS se tak uskutečnily první Československo-polské hematologické dny v Novém Smokovci a další pak střídavě na území obou států. Zájem o navázání vzájemné spolupráce projevila i hematologická společnost NDR. Aby mohla ČsHS dostát závazkům jak vůči Polsku, tak vůči bývalé NDR, uspořádala v roce 1976 první trilaterální konferenci na Kružberku u Opavy. V pořádání dalších trilaterálních konferencí se pak jednotlivé hematologické společnosti střídaly. Poslední konference se konala v Trinci v roce 1989. Tím trilaterální konference skončily, protože uvolnění politické situace v bývalých socialistických státech umožnilo rozvíjet mezinárodní styky i se západem. Podobně jako ČHS rozvíjela odborné styky s Polskem a NDR, SHTS navázala díky prof. Hrubíškovi odborné styky s Maďarskem.

První větší účast členů ČsHS na západě byl zájezd na 8. kongres EHS v roce 1961 ve Vídni. Zájezd se uskutečnil pod hlavičkou tematického zájezdu Čedoku do Vídne a Melku. Čedok však nezaplatil sjezdový poplatek za 2 účastníky zájezdu, ačkoliv tento byl zahrnut do ceny zájezdu. Vznikla tím velmi trapná situace. EHS vedena snahou o prohloubení styků s ČsHS navrhla předsedovi ČsHS, prof. J. Li bánskému, aby ČsHS navrhla za členy EHS 2 mladé hematology, kteří budou

osvobozeni od placení poplatků. Přítomní členové výboru ČsHS doporučili do EHS, tehdy výběrové organizace, dva nejmladší členy výboru – P. Pudláka a autora článku. Jak nízké bylo kapesné, které účastníci zájezdu dostali, dokumentuje skutečnost, že na výletu do Melku hasili někteří účastníci žízeň z kohoutků umyvadel, když žádné šilinky už neměli. Podobně jsem šel jednou s kufrem pěšky až na druhý konec Vídně, abych při bezdevizové cestě na konferenci neutratil za veřejný dopravní prostředek poskytnuté oficiální kapesné a nezůstal zcela bez peněz. Vztít si navíc zahraniční devizy, hrozil při jejich zjištění na hranici definitivní zákaz výjezdů do ciziny.

S jakými překážkami bylo možné se setkat při cestě na zahraniční kongresy nebo konference, uvedu u jen dvou z více případů:

V roce 1965 jsem byl výborem ČHS delegován na 10. kongres EHS ve Štrasburku. Měl jsem zvací dopis od prezidenta kongresu prof. R. Waltze, byl jsem aktivním účastníkem, měl jsem předsedat jedné sekci a byl jsem pověřen, abych na zasedání Evropské komise pro standardizaci v hematologii, která při příležitosti kongresu zasedala, podal zprávu o stavu standardizace v Československu. K mé účasti na kongresu však málem nedošlo. Když jsem se dostavil před odjezdem na ministerstvo pro pas, zjistilo se, že pasové oddělení dosud o vízum ani nezažádalo, ačkoliv od podání žádosti o schválení mé účasti na kongresu uplynulo více než půl roku, jak bylo oficiálně vyžadováno. Vyřízení víza oficiální cestou přes ministerstvo zahraničních věcí, jak bylo předepsáno, bylo neuskutečnitelné pro krátkost termínu. Do odjezdu zbývaly 3 dny. Po delším váhání a mém naléhání mi byl pas na mou žádost vydán, abych si vízum vyřídil sám. Jen díky prezidentovi kongresu, prof. R. Waitzovi, kterého jsem informoval o vzniklé komplikaci, mi bylo na jeho žádost adresovanou francouzskému konsulárnímu oddělení v Praze vízum s velkou ochotou vystaveno na počkání. Tak

jsem měl v té době možnost přesvědčit se o rozdílném přístupu k univerzitnímu profesorovi v cizině a u nás.

V druhém případě se cesta neuskutečnila vůbec. Šlo o konferenci spojenou s výstavou hematologických přístrojů v New Yorku. Organizátoři zaslali ministerstvu zdravotnictví pozvánku s tím, že plně sponzorují, včetně letecké dopravy, účast jednoho pracovníka. Náměstkem ministra P. Pudlákem i výborem hematologické společnosti jsem byl jmenován já. Po svém návratu jsem měl podat hematologické společnosti i ministerstvu zprávu, které přístroje by přicházely v úvahu pro naše laboratoře. Cesta se však neuskutečnila, protože příslušný pracovník na ministerstvu si spletl měsíc konání června (June) s červencem (July) a cestu nepředložil včas ke schválení, a to v době, kdy jsem už měl pořadatelé zajištěnou letenku i ubytování v hotelu Hilton v New Yorku.

Výbor společnosti se snažil i za ztížených politických podmínek o navázání a rozvíjení mezinárodních styků i se západními státy.

V roce 1967 se uskutečnily první Francouzsko-československé hematologické dny v Paříži, kam bylo pozváno 17 našich pracovníků. Československo-francouzské dny se pak konaly v roce 1969 v Praze. Přednášelo na nich 8 nejvýznamnějších francouzských hematologů. Úzké vztahy některých našich hematologů s ředitelem Centra krevní transfuze a hematologické kliniky prof. R. Waitzem ve Štrasburku vedly k uskutečnění přednáškového večera štrasburských hematologů v Praze v roce 1970.

Velmi živé, pravidelné a dlouhodobé byly styky s Mezinárodní společností pro chemoterapii a imunoterapii (IGCI) ve Vídni. Tím, že tato společnost kryla výlohy několika pracovníků spojené s účastí na každoročních konferencích ve Vídni a později v Linci, jim umožnila začlenit se (neoficiálně, neboť oficiálně to nebylo povoleno) do jejich výzkumných programů. Oba prezidenti této společnosti, A. Sta-

cher a D. Lutz, se stali později čestnými členy naší společnosti.

V roce 1971 se uskutečnilo v Praze mezinárodní sympozium „The Role of Platelets in Haemostasis and Thrombosis“, jehož generálním sekretářem byl P. Pudlák. Zúčastnilo se ho 90 zahraničních návštěvníků.

V roce 1967 se měl konat 11. kongres EHS v Athénách. Vzhledem k válečnému napětí mezi Tureckem a Řeckem se však kongres neuskutečnil. Tím byla kontinuita evropských sjezdů EHS přerušena.

V roce 1970 u příležitosti 13. kongresu Mezinárodní hematologické společnosti (ISH) v Mnichově došlo proto k dohodě, že se světové kongresy ISH budou konat jako dosud vždy po 2 letech na jednotlivých kontinentech. Dále byly vytvořeny 3 oblasti – interamerická, asijsko-pacifická a evropská. O přiřazení k evropské oblasti požádal Izrael, Turecko a Afrika, takže vznikla ISH – European and African Division (ISH – EAD). Každá z oblastí mohla v mezidobí mezi konáním světových kongresů ISH pořádat své konference. Na shromáždění zástupců evropských hematologických společností v Mnichově bylo dohodnuto, že první obnovenou konferenci ISH – EAD uspořádá Itálie v roce 1971 v Miláně. Jako přítomní zástupci ČsHS jsme s prof. Donnerem v Mnichově požádali o uspořádání 2. konference ISH – EAD v Praze v roce 1973. Naše žádost byla s potleskem přijata. Stalo se tak jistě nejen díky našim osobním známostem, ale pravděpodobně k tomu přistoupila i snaha mezinárodního společenství podpořit tím morálně československé kolegy „za železnou oponou“. Na kongresu v Mnichově měl totiž přednést na zahájení kongresu slavnostní přednášku o imunologické toleranci dopisující člen ČSAV prof. Milan Hašek, kterému však z politických důvodů nebyl povolen výjezd z Československa. Místo jeho přednášky byla přečtena rezoluce odsuzující neslýchanou perzekuci státu vědce z politických důvodů. Přisouzení konání 2. konference

ISH – EAD v Praze bylo velkým úspěchem. ČsHS tak byla poprvé ve své historii poctěna uspořádáním mezinárodního sjezdu. ISH – EAD byla v té době jedinou mezinárodní hematologickou společností v Evropě. Evropská hematologická asociace (EHA) vznikla až v prosinci roku 1991.

2. konference ISH – EAD, pořádaná v Praze v roce 1973 (prezident J. Libánský, generální sekretář L. Donner), skončila nesporným úspěchem. Přítomno bylo 1 147 účastníků z 35 států všech kontinentů.

V roce 1979 byla v Linci založena Podunajská liga o trombóze a hemostáze, na jejíž činnosti se v budoucnu českoslovenští hematologové aktivně podíleli. K zakládajícím členům patřili L. Donner, M. Hrubíško, J. Procházka a L. Chrobák.

Další akcí uspořádanou v Praze v roce 1985 ve dnech 4.–6. září bylo sympozium Současné přístupy k lymfoproliferativním chorobám. Uspořádání sympozia konaného pod záštitou ISH a UICC (Union International Centre Cancer) se iniciativně ujal a účast vedoucích zahraničních účastníků zajistil jeho generální sekretář doc. P. Klener. Sympozium patřilo podle zprávy ČsLS JEP k nejúspěšnějším akcím za rok 1985. Projevilo se to i v účasti předních mezinárodně známých odborníků, jako byli J. M. Binnet, K. Lenert, M. Rozmana a E. Monserrata a další, s nimiž P. Klener účast na sympoziu osobně projednal.

Průběh sympozia však neproběhl bez komplikací. Před uspořádáním sympozia se na mne obrátil doc. Klener, zda bych jako counselor ČsHS nepožádal o převzetí záštity ISH nad touto akcí. Obrátil jsem se proto před zasedáním counselorů v roce 1983 v Barceloně u příležitosti 7. konference ISH – EAD o podporu na zástupce Velké Británie prof. G. McDonalda a na prof. S. Hollanovou, prezidentku předchozího 19. světového kongresu ISH v Budapešti v roce 1982. Oba měli ve sboru counselorů velkou váhu a oba jsem dobře znal. Podporu ochotně přislíbili. Jednání counselorů mělo zajímavý prů-

běh. Předemnou byla podobná žádost o záštitu zamítnuta zástupci jedné z hematologických společností Afriky, protože nemohl zaručit povolení vstupu členům ISH – EAD ze všech afrických států. Ve svém vystoupení jsem se odvolal na úspěšnou 2. konferenci ISH – EAD v Praze v roce 1973 a na dlouholetou spolupráci ČsHS s ISH. Na podporu mé žádosti vystoupila jako první S. Hollanová, a to tak přesvědčivým způsobem, že na její sugestivní otázku, zda je někdo proti, nikdo nevystoupil. Souhlas byl jednohlasný. Další průběh však již tak hladký nebyl.

Generálnímu sekretáři Izraelské hematologické společnosti Yaacovi Matznerovi nebylo konzulárním oddělením ve Vídni vydáno vízum, a navíc byl vystaven velmi urážlivému jednání a ponížení.

Bezprostředně po sympoziu v Praze se konala ve dnech 8.–14. září 1985 8. konference ISH – EAD ve Varšavě. Hned po mém příjezdu do Varšavy mne generální sekretář ISH – EAD R. L. Verwilghen informoval, že Izrael požádal, aby neudělení víza dr. Matznerovi bylo zařazeno jako jeden bod jednání na nadcházející schůzi counselorů. Zástupci Izraele však byli ochotni od veřejného projednávání ustoupit, pokud jako counselor ČsHS jednání federálního ministerstva zahraničních věcí písemně odsoudím a budu souhlasit s jeho uveřejněním. To by jistě mohl v podobném případě učinit kterýkoliv zástupce západní hematologické společnosti, ale stěží kdokoliv z nás z východního bloku. Uvedl jsem, že tak nemohu učinit bez znalosti podrobností.

Na schůzce, kterou svolal generální sekretář, zástupci Izraele prohlásili, že pokud ČsHS celou záležitost neodsoudí a dr. Matznerovi se nedostane oficiální omluvy od FMZV ČSSR, izraelští zástupci v mezinárodních organizacích se zasadí o to, aby se žádná akce v ČSSR nekonala. Po delším a zpočátku bouřlivém jednání a mém ubezpečení, že věc neudělení víza dr. Matznerovi po mém návratu projednám s kompetentními orgány, které jsou oprávněny jed-

nat s FMZV, zástupci od projednání na zasedání counselorů upustili. Jistě se hrálo svou roli i to, že jsem se se všemi kromě dr. Matznera z dřívějších setkání dobře znal.

Po svém návratu jsme společně s prof. Pudlákem, předsedou ČHS, informovali Ústředí ČsLS JEP a přiložili dopis generálního sekretáře obsahující pohrůžku vyslovenou zástupci izraelské společnosti a upozornění, že příslušná akce pod záštitou ISH byla counselorů schválena pod podmínkou, že účast na konferenci bude umožněna všem členům ISH.

Zároveň jsme generálnímu sekretáři a dr. Matznerovi poslali dopisy, ve kterých jsme vyslovili hluboké politování a zároveň je informovali, že jsme o této trestuhodné události informovali kompetentní představitele ČsLS JEP, aby podnikli příslušné kroky. Již předtím poslal dr. Matznerovi omluvný dopis P. Klener.

Celá záležitost se vlekla bez odezvy ze strany FMZV. Zvrat nastal teprve, když předseda ČLS JEP prof. Jiří Homolka ve své zprávě o činnosti ČLS JEP za rok 1985, uveřejněné v Časopise lékařů českých, jednání úředníků zastupitelského úřadu ve Vídni odsoudil a uvedl, že se záležitost podaná jako stížnost federálnímu ministerstvu zahraničních věcí projednává [1].

S touto zprávou ČLS JEP, uveřejněnou v Časopise lékařů českých, jsem seznámil dr. Matznera i generálního sekretáře R. L. Verwilghena, který měl maximální snahu, aby se záležitost příznivě vyřídila. ČSHS tak byla exkulována a dr. Matzner od oficiální omluvy od FMZV upustil. Všechna další setkání s hematologem z Izraele, včetně dr. Matznera, probíhala vždy v plném porozumění a přátelském duchu.

Podobné zkušenosti a obtíže při navazování mezinárodních styků měli i jiní. Nejednalo se tedy o žádnou vý-

jimku, ale promyšlený způsob jednání tehdejších vládních míst a z toho vyplývající nezodpovědné až arogantní jednání úředníků příslušných ministerstev a pasových oddělení. Někdy ještě den před odjezdem nebylo jisté, zda účastník bude moci vyjet, či nikoliv.

Současně se koná každoročně řada mezinárodních kongresů, konferencí a symposií, kdy se organizátoři nesetkávají s žádnými obtížemi a do zahraničí vyjíždí na odborné akce bezpočet našich lékařů. Článek by měl být historickou reminiscencí na období, kdy tomu tak nebylo.

Literatura

1. Homolka J. Činnost České lékařské společnosti v roce 1985. Čas Lék Čes 1986; 125: 1017–1024.

prof. MUDr. Ladislav Chrobák, CSc.

www.fnhk.cz

e-mail: ladislavchrobak@seznam.cz

Doručeno do redakce: 17. 2. 2009